

ΗΜΕΡΗΣΙΟ ΓΕΝΙΚΟ ΛΥΚΕΙΟ
ΔΕΥΤΕΡΑ 25 ΜΑΪΟΥ 2009
ΑΡΧΑΙΑ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ

Διττῆς δὴ τῆς ἀρετῆς οὐσης τῆς μὲν διανοητικῆς, τῆς δὲ ἠθικῆς, ἡ μὲν διανοητικὴ τὸ πλεῖον ἐκ διδασκαλίας ἔχει καὶ τὴν γένεσιν καὶ τὴν αὐξησιν, διόπερ ἐμπειρίας δεῖται καὶ χρόνου, ἡ δ' ἠθικὴ ἐξ ἔθους περιγίνεται, ὅθεν καὶ τοῦνομα ἔσχηκε μικρὸν παρεκκλίνον ἀπὸ τοῦ ἔθους. Ἐξ οὗ καὶ δῆλον ὅτι οὐδεμία τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν φύσει ἡμῖν ἐγγίνεται· οὐθὲν γὰρ τῶν φύσει ὄντων ἄλλως ἐθίζεται, οἷον ὁ λίθος φύσει κάτω φερόμενος οὐκ ἂν ἐθισθεῖ ἄνω φέρεσθαι, οὐδ' ἂν μυριάκις αὐτῶν ἐθίζῃ τις ἄνω ῥιπτῶν, οὐδὲ τὸ πῦρ κάτω, οὐδ' ἄλλο οὐδὲν τῶν ἄλλως πεφυκότων ἄλλως ἂν ἐθισθεῖ. Οὐτ' ἄρα φύσει οὔτε παρὰ φύσιν ἐγγίνονται αἱ ἀρεταί, ἀλλὰ πεφυκόσι μὲν ἡμῖν δέξασθαι αὐτάς, τελειούμενοις δὲ διὰ τοῦ ἔθους.

Ἔτι ὅσα μὲν φύσει ἡμῖν παραγίνεται, τὰς δυνάμεις τούτων πρότερον κομιζόμεθα, ὕστερον δὲ τὰς ἐνεργείας ἀποδίδομεν (ὅπερ ἐπὶ τῶν αἰσθήσεων δῆλον· οὐ γὰρ ἐκ τοῦ πολλάκις ἰδεῖν ἢ πολλάκις ἀκοῦσαι τὰς αἰσθήσεις ἐλάβομεν, ἀλλ' ἀνάπαλιν ἔχοντες ἐχρησάμεθα, οὐ χρησάμενοι ἔσχομεν)· τὰς ἀρετὰς λαμβάνομεν ἐνεργήσαντες πρότερον, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν· ἃ γὰρ δεῖ μαθόντας ποιεῖν, ταῦτα ποιοῦντες μανθάνομεν, οἷον οἰκοδομοῦντες οἰκοδόμοι γίνονται καὶ κιθαρίζοντες κιθαρισταὶ οὕτω δὴ καὶ τὰ μὲν δίκαια πράττοντες δίκαιοι γινόμεθα, τὰ δὲ σώφρονα σώφρονες, τὰ δὲ ἀνδρεῖα ἀνδρεῖοι.

A. Από το κείμενο που σας δίνεται να γράψετε στο τετράδιό σας τη μετάφραση του αποσπάσματος: «*Διττῆς δὴ τῆς ἀρετῆς οὐσης... τελειούμενοις δὲ διὰ τοῦ ἔθους.*»

Μονάδες 10

B. Να απαντήσετε στα παρακάτω:

B1. Με βάση το ακόλουθο τμήμα του κειμένου «Οὐτ' ἄρα φύσει... τελειούμενοις δὲ διὰ τοῦ ἔθους.», ποια είναι η άποψη του Αριστοτέλη για τη γένεση της ηθικῆς ἀρετῆς και σε τι διαφοροποιεῖται ἀπὸ την αριστοκρατικὴ ἀντίληψη, ὅπως αὐτὴ εκφράζεται και ἀπὸ τον Σοφοκλὴ στο ἐξῆς ἀπόσπασμα ἀπὸ την Ἀντιγόνη, στίχοι 37-38 (ἡ Ἀντιγόνη ἀπευθύνεται στην ἀδελφὴ τῆς Ἰσμήνης): «έτσι ἔχουν τὰ πράγματα γιὰ σένα τώρα, και γρήγορα θα ἀποδείξεις ἀν εἶσαι ἀπὸ τὴ φύση σου γενναῖα ἢ δειλὴ, παρόλο που κατάγεςαι ἀπὸ λαμπρὴ γενιά.»

Μονάδες 15

B2. Ποιο εἶναι τὸ περιεχόμενο των ἐννοιῶν «δύναμις» και «ἐνέργεια» στην αριστοτελικὴ φιλοσοφία και πῶς ὁ Αριστοτέλης τις χρησιμοποιεῖ στα δύο ἐμπειρικά παραδείγματα τῆς δεύτερης παραγράφου τοῦ κειμένου γιὰ τις αἰσθήσεις και τις τέχνες, προκειμένου να ὀρίσει τῆς ηθικῆς ἀρετῆς;

Μονάδες 15

B3. Πῶς ἡ παρουσία τους Εὐδοξου τοῦ Κνίδιου στην Ἀκαδημία ἐπέδρασε στη διαμόρφωση τῆς προσωπικότητας τοῦ Αριστοτέλη;

Μονάδες 10

B4. Να γράψετε δύο ὁμόρριζες λέξεις τῆς ἀρχαίας ἢ τῆς νέας ἐλληνικῆς γλώσσας, ἀπλές ἢ σύνθετες, γιὰ καθεμιὰ ἀπὸ τις παρακάτω λέξεις τοῦ κειμένου: *φέρεσθαι, δέξασθαι, τελειούμενοις, κομιζόμεθα, ἰδεῖν.*

Μονάδες 10

Θουκυδίδου Ιστοριών Ε115

Καὶ Ἀργεῖοι κατὰ τὸν χρόνον τὸν αὐτὸν ἐσβαλόντες ἐς τὴν Φλειασίαν καὶ λοχισθέντες¹ ὑπὸ τε Φλειασίων καὶ τῶν σφετέρων φυγάδων διεφθάρησαν ὡς ὀγδοήκοντα. καὶ οἱ ἐκ τῆς Πύλου Ἀθηναῖοι Λακεδαιμονίων πολλὴν λείαν ἔλαβον· καὶ Λακεδαιμόνιοι δι' αὐτὸ τὰς μὲν σπονδὰς οὐδ' ὥς² ἀφέντες ἐπολέμουν αὐτοῖς, ἐκήρυξαν δὲ εἴ τις βούλεται παρὰ σφῶν Ἀθηναίους λήζεσθαι³. καὶ Κορίνθιοι ἐπολέμησαν ἰδίων τινῶν διαφορῶν ἕνεκα τοῖς Ἀθηναίοις· οἱ δ' ἄλλοι Πελοποννήσιοι ἡσύχαζον. εἶλον δὲ καὶ οἱ Μήλιοι τῶν Ἀθηναίων τοῦ περιτειχίσματος τὸ κατὰ τὴν ἀγορὰν προσβαλόντες νυκτός, καὶ ἄνδρας τε ἀπέκτειναν καὶ ἐσενεγκάμενοι σῖτόν τε καὶ ὅσα πλεῖστα ἐδύναντο χρήσιμα ἀναχωρήσαντες ἡσύχαζον.

1. λοχίζομαι = πέφτω σε ενέδρα

2. ὥς = με αὐτόν τον τρόπο

3. λήζομαι = λαφυραγωγώ, ληστεύω

Γ. Να γράψετε στο τετράδιό σας τη μετάφραση του κειμένου.

Μονάδες 20

Γ1.α. Να γράψετε τους ζητούμενους τύπους για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου:

ἔλαβον: το απαρέμφατο παρακειμένου στην ίδια φωνή

ἐπολέμουν: το δεύτερο ενικό πρόσωπο προστακτικής αορίστου στην ίδια φωνή

ἐκήρυξαν: το τρίτο ενικό πρόσωπο ευκτικής μέλλοντα στην ίδια φωνή

εἶλον: το δεύτερο πληθυντικό πρόσωπο υποτακτικής ενεστώτας στη μέση φωνή

προσβάλλοντες: το δεύτερο ενικό πρόσωπο οριστικής του ίδιου χρόνου

Μονάδες 5

Γ1.β. Να γράψετε τους ζητούμενους τύπους για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου:

φυγάδων: τη δοτική ενικού

πολλήν: το επίρρημα στον θετικό βαθμό

σπονδὰς: την αιτιατική ενικού

τινῶν: την αιτιατική πληθυντικού στο ίδιο γένος

περιτειχίσματος: τη γενική πληθυντικού

Μονάδες 5

Γ2.α. Να γίνει πλήρης συντακτική αναγνώριση των παρακάτω λέξεων και φράσεων:

ὑπὸ Φλειασίων, δι' αὐτό, αὐτοῖς, ἰδίων, νυκτός, ἀναχωρήσαντες.

Μονάδες 6

Γ2.β. Να μετατρέψετε την περίοδο «καὶ οἱ ἐκ τῆς Πύλου...ἔλαβον» σε πλάγιο λόγο, χρησιμοποιώντας απαρεμφατική σύνταξη, με εξάρτηση από την πρόταση «οὔτοι ἔλεγον»

Μονάδες 4

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

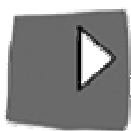
A. Επειδή λοιπόν δύο είναι τα είδη της αρετής, η διανοητική και η ηθική, η διανοητική χρωστάει και τη γέννηση και την αύξησή της κατά κύριο λόγο στη διδασκαλία, γι' αυτό χρειάζεται πείρα και χρόνο, ενώ η ηθική είναι αποτέλεσμα εθισμού, απ' όπου έχει πάρει και το όνομα (της) το οποίο μικρή διαφορά έχει από τη λέξη έθος. Από αυτό, λοιπόν, είναι φανερό ότι καμιά από τις ηθικές αρετές δεν υπάρχει μέσα μας εκ φύσεως. Πραγματικά κανένα πράγμα που από τη φύση του έχει ορισμένες ιδιότητες (ή που είναι εφοδιασμένο από τη φύση με ορισμένες ιδιότητες) δεν μπορεί να αποκτήσει με τον εθισμό μια άλλη ιδιότητα, όπως για παράδειγμα η πέτρα που από τη φύση πηγαίνει προς τα κάτω, δε μπορεί να συνηθίσει να πηγαίνει προς τα πάνω, ούτε και αν προσπαθεί κανείς να τη συνηθίσει ρίχνοντας την προς τα πάνω χιλιάδες φορές· ούτε η φωτιά (θα μπορούσε να συνηθίσει να πηγαίνει) προς τα κάτω, ούτε κανένα άλλο από τα πράγματα που γεννιούνται από τη φύση με μια ορισμένη ιδιότητα είναι δυνατό να συνηθίσει διαφορετικά. Οι αρετές λοιπόν δεν υπάρχουν μέσα μας εκ φύσεως ούτε όμως είναι αντίθετες προς τη φύση, αλλά (γεννιούνται) σε εμάς που έχουμε από τη φύση την ιδιότητα να τις δεχτούμε και τελειοποιούμαστε με τον εθισμό.

B1. Ο Αριστοτέλης, πραγματικά φύση ορθολογιστική, με τις εμπειρικές του θέσεις υποστηρίζει ότι η ηθική αρετή δεν υπάρχει μέσα μας από τη φύση, αλλά ότι αποκτιέται με την **επανάληψη** και τη **συνήθεια**. Αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι η αρετή είναι και ολότελα αποκομμένη από τη φύση, γιατί κάθε άνθρωπος έχει από τη γέννησή του την προδιάθεση, την ιδιότητα, να δεχθεί την ηθική αρετή. Στη συνέχεια με τη συνήθεια καλλιεργεί τη δυνατότητα αυτή και φτάνει στην κατάκτηση της αρετής. Θεωρεί, δηλαδή, ότι όλοι οι άνθρωποι έχουν τη δυνατότητα ν' αποκτήσουν την αρετή, αλλά μόνο όσοι συνηθίζουν να κάνουν ενάρετες πράξεις θα φτάσουν στην κατάκτησή της και θα ολοκληρωθούν ως άνθρωποι.

Φυσικά αυτές τις απόψεις ο Αριστοτέλης τις είχε ακούσει και τις είχε διδαχθεί κι από τον Πλάτωνα. Ο Πλάτωνας μάλιστα υποστήριζε ότι ακόμη και ο «ἄρτίως νεογενής» άνθρωπος μπορεί ν' αποκτήσει κάποια ψυχικά γνωρίσματα, υποδεικνύοντας ότι η δια του έθους καλλιέργεια της ψυχής πρέπει ν' αρχίζει από τα πρώτα στάδια της ανάπτυξης του ανθρώπου.

Ο Αριστοτέλης με το να αρνείται την ύπαρξη των αρετών στον άνθρωπο από τη φύση απορρίπτει **την παλιά αριστοκρατική αντίληψη** ότι η αρετή είναι δώρο της φύσης, που τελεσίδικα δίνεται ή όχι από τη γέννησή του στον άνθρωπο. Μάλιστα όπως φαίνεται και στο απόσπασμα του Σοφοκλή, όπου επικρατεί η αριστοκρατική αυτή αντίληψη, μόνο οι ευγενείς, οι «άριστοι» μπορούσαν να έχουν την αρετή· ποτέ οι κοινοί άνθρωποι. Ήταν δηλαδή προσδιορισμένη από το θεό η ανωτερότητα κάποιων ανθρώπων έναντι κάποιων άλλων. Την άποψη αυτή ενστερνίζονταν και πολλοί άλλοι όπως ο Όμηρος, ο Τυρταίος και ο Θέογνης.

B2. Οι έννοιες δύναμις και ενέργεια είναι θεμελιώδεις στην Αριστοτελική φιλοσοφία. Η διάκρισή τους συχνά είναι αντιθετική, καθώς η μεν δύναμις δηλώνει τη δυνατότητα που έχει ένα πράγμα ή ένα ον να γίνει ή να κάνει κάτι, ενώ η ενέργεια φανερώνει την πραγμάτωση αυτής της δυνατότητας. Γενικά ο Αριστοτέλης θεωρεί ότι η δεύτερη έχει μεγαλύτερη αξία από την πρώτη. Εδώ, οι δυνάμεις συνδέονται με το "πρότερον" και οι

ενέργειες με το “ὕστερον”, εννοώντας πως οι δυνάμεις έχουν μόνο χρονική προτεραιότητα έναντι των ενεργειών. Στο απόσπασμα ο Αριστοτέλης συσχετίζει τις έννοιες τόσο με τις αισθήσεις, όσο και με τις τέχνες προκειμένου να ορίσει τις ηθικές αρετές. Έτσι, σύμφωνα με το απόσπασμα, στην περίπτωση των αισθήσεων **πρώτα** έχουμε τις δυνάμεις, τη δυνατότητα, δηλαδή να προβούμε σε μια ενέργεια (της όρασης για παράδειγμα) και **ὕστερα** πραγματοποιούμε την ενέργεια καθ’ αυτή.

Στην περίπτωση όμως των αρετών αυτές τις αποκτούμε αφού τις ενεργοποιήσουμε. Πρώτα δηλαδή προβαίνουμε στις **ενέργειες**, δηλαδή πρώτα κάνουμε τις ηθικές πράξεις και **ὕστερα** λαμβάνουμε την ‘δύναμιν’ της ηθικής αρετής. Βέβαια, υπάρχει μέσα μας η δυνατότητα να τις αναπτύξουμε, να κάνουμε δηλαδή ηθικές πράξεις και να κατακτήσουμε την αρετή (για τούτο και δεν είναι αντίθετες προς τη φύση μας), αλλά αυτό δεν αρκεί για την εμφάνισή τους. Πρέπει να τις εφαρμόζουμε πρακτικά, να τις εκδηλώσουμε, να τις καλλιεργήσουμε και να τις επαναλαμβάνουμε διαρκώς για να ισχυριστούμε ότι τις ‘κατέχουμε’.

Στην περίπτωση των ηθικών αρετών, αυτές τις αποκτούμε **ὕστερον**, μετά την επανάληψη των ηθικών πράξεων και δεν τις έχουμε **πρότερον** όπως τις αισθήσεις.

Σχηματικά λοιπόν προκύπτει:

φύσει: δυνάμεις → πρότερον

ἐνέργειαι → ὕστερον

ἐξ ἔθους: δυνάμεις → ὕστερον

ἐνέργειαι → πρότερον

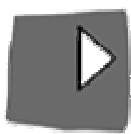
B3. Βλ. σχολικό βιβλίο «Φιλοσοφικός λόγος» σελ. 140 «Ένας τέτοιος λόγιος...η ψυχοσύνθεση του Πλάτωνα».

B4.	φέρεισθαι:	φόρος, φερέγγυος
	δέξασθαι:	δεξαμενή, υποδοχή
	τελειουμένοις:	τελείωση, τελειομανής
	κομιζόμεθα:	συγκομιδή, μετακόμιση
	ιδεῖν:	εἶδωλο, εἶδος

Γ. Και οι Αργεῖοι κατά την ίδια χρονική περίοδο εισέβαλαν στη Φλειασία και έπεσαν σε ενέδρα και από τους Φλειασίους και από τους δικούς τους πολιτικούς εξόριστους, σκοτώθηκαν περίπου ογδόντα.

Και οι Αθηναῖοι που προέρχονταν από την Πύλο πήραν πολλά λάφυρα από τους Λακεδαιμονίους. Και οι Λακεδαιμόνιοι γι’ αυτό το λόγο, αφού δεν εγκατέλειψαν (δεν διέρρηξαν) τις συνθήκες ειρήνης αφ’ ενός μ’ αυτό τον τρόπο τους πολεμούσαν, αφ’ ετέρου διακήρυξαν αν κάποιος απ’ αυτούς θέλει, να ληστεύει τους Αθηναίους.

Και οι Κορίνθιοι πολέμησαν τους Αθηναίους εξαιτίας κάποιων προσωπικών τους διαφορών· και οι υπόλοιποι Πελοποννήσιοι παρέμειναν ήρεμοι (αμέτοχοι). Και οι Μήλιοι αφού έκαναν έφοδο τη νύχτα κυρίευσαν το οχυρό των Αθηναίων που βρισκόταν κοντά στην αγορά και σκότωσαν άνδρες και αφού εισήγαγαν σιτάρι και όσα περισσότερα εφόδια μπορούσαν αφού αναχώρησαν παρέμεναν ήσυχοι.

Γ1.α. ἔλαβον: εἰληφέναι
ἐπολέμουν: πολέμησον
ἐκήρυξαν: κηρύξοι
εἶλον: αἰρῆσθε
προσβάλλοντες: προσέβαλες

Γ1.β. φυγάδων: φυγάδι
πολλήν: πολύ
σπονδάς: σπονδήν
τινῶν: τινάς
περιτειχίσματος: περιτειχισμάτων

Γ2.α.

ὑπὸ Φλειασίων: εμπρόθετος επιρρηματικός προσδιορισμός του ποιητικού αιτίου από το «λοχισθέντες»

δι' αὐτό: εμπρόθετος επιρρηματικός προσδιορισμός αιτίας στο «ἐπολέμουν»

αὐτοῖς: αντικείμενο στο ρήμα «ἐπολέμουν» που δηλώνει εχθρική διάθεση

ἰδίων: ομοιόπτωτος ονοματικός επιθετικός προσδιορισμός στο «διαφορῶν

νυκτός: γενική ως επιρρηματικός προσδιορισμός χρόνου στο «προσβάλόντες»

ἀναχωρήσαντες: επιρρηματική χρονική μετοχή, συνημμένη στο Ὑποκείμενο «Μήλιον» του ρήματος «ἡσύχαζον», που λειτουργεί ως επιρρηματικός προσδιορισμός του χρόνου.

Γ2.β. Οὗτοι ἔλεγον τούς ἐκ τῆς Πύλου Ἀθηναίους Λακεδαιμονίων πολλήν λείαν λαβεῖν.